

I. Abbas Hilmi Paşa Döneminde Mısır’da “Kıyas Maddesi” Üzerinden Bir Yetki Mücadelesi ve Tanzimat Okuması

A struggle for authority in Egypt through the "retaliation clause" in the I. Abbas
Hilmi Pasha period and reading of Tanzimat

Sevda ÖZKAYA SOFU¹

Öz

Tanzimat Fermanı ile Osmanlı modernleşmesi başka bir boyut kazanmıştır. İmparatorluğun hemen her yerinde Ferman’ın hükümleri uygulanmak istenmiştir. Osmanlı devlet adamlarının merkezi otoriteyi güçlendirmek amacıyla hareket ettikleri bu dönemde en büyük güç mücadelesi Mısır’da yaşanmıştır. Mısır, bir Osmanlı eyaleti olmakla birlikte Mısır yöneticileri, İngiliz işgaline kadar daha fazla özerklik elde etmek için aralıksız gayret etmişlerdir. Abbas Paşa, Tanzimat Fermanı’nın gölgesinde kalan kısa valilik döneminde gerek Batı yayılmasına karşı ve gerek Osmanlı Devleti’ne karşı güç ve yetki mücadelesi vermiştir. Bilhassa Osmanlı Devleti ile “kıyas maddesinin uygulanması hakkının kendisine verilmesi için giriştiği mücadele pek çok yazışmaya konu olmuştur. Abbas Paşa’nın bu madde üzerinden otoritesini sağlamlaştırma amacı Osmanlı Devleti tarafından en başta kesin bir şekilde reddedilmiş ancak ardından yeni bir çözüm üretilmiştir. Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti’nin uzak eyaletlerinde hakimiyetini korumak için izlediği siyasetin iyi bir örneği Mısır Eyaleti’nde yaşanmıştır. Tanzimat dönemi ve Osmanlı-Mısır ilişkilerini bu açıdan değerlendirmek amacını taşıyan bu çalışma, Osmanlı arşivi belgelerine dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mısır, Abbas Paşa, Kıyas Maddesi, Tanzimat, Yetki.

Abstract

With the Tanzimat Edict, Ottoman modernization gained another dimension. The provisions of the edict were intended to be implemented in almost every part of the empire. During this period, when Ottoman statesmen acted to strengthen the central authority, the greatest power struggle took place in Egypt. Although Egypt was an Ottoman province, Egyptian rulers constantly strived to achieve greater autonomy until the British occupation. During his short governorship period, which was in the shadow of Tanzimat, Abbas Pasha struggled for power and authority both against Western expansion and against the Ottoman Empire. In particular, his struggle with the Ottoman Empire to be given the "right to implement the retaliation article" has been the subject of many correspondences. Abbas Pasha's aim to strengthen his authority through this article was firmly rejected by the Ottoman Empire at first, but then a new solution was produced. A good example of the policy followed by the Ottoman Empire to maintain its dominance in distant provinces during the Tanzimat period was experienced in the Province of Egypt. This study, which aims to evaluate the Tanzimat period and Ottoman-Egyptian relations from this perspective, is based on archive documents.

Keywords: Egypt, Abbas Pasha, Retaliation Clause, Tanzimat, Authority.

¹ Doç.Dr., Kastamonu Üniversitesi. sozkaya@kastamonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4542-0917>, <https://ror.org/015scty35>

Makale Türü/Article Type: Derleme Makalesi/Review Article

Geliş Tarihi/Received Date: 26.11.2024 – **Kabul Tarihi/Accepted Date:** 28.02.2025

Atf İçin/For Cite: ÖZKAYA SOFU S., “I. Abbas Hilmi Paşa Döneminde Mısır’da “Kıyas Maddesi” Üzerinden Bir Yetki Mücadelesi ve Tanzimat Okuması”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2025;24(3): 1402-1412

<https://doi.org/10.17755/esosder.1591590>

License: [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Giriş

Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın güçlü politikaları neticesinde Mısır'a verilen Veraset Fermanı uyarınca Mısır valiliği Kavalalı ailesinde kalmış ve böylece bir hanedanlık meydana gelmiştir. “*Abbas Hilmi Paşa Mehmed Ali Paşazade Tosun Paşa'nın oğludur. 25 Safer 1265'de (20 Ocak 1849) vezir rütbesiyle Mısır valisi oldu*” (Mehmed Süreyya, 1996).

Mısır'da ilk idari, hukuki düzenlemeler devlet ve toplum hayatının diğer pek çok alanında olduğu gibi Mehmed Ali Paşa döneminde yürürlüğe konulmuştur. Modern Mısır'ın kurucusu kabul edilen Mehmed Ali Paşa, 1805'te vali olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Eyâlet-i Mümtâzelerinden biri olan Mısır'da 1525 Mısır Kanunnâmesi geçerliydi. Mısır'ın Osmanlı topraklarına katılması ile Yavuz Sultan Selim tarafından, klasik Osmanlı anlayışına uygun olarak bölgedeki mevcut düzen mümkün olduğunca korunarak hazırlatılan kanunnameye göre Mısır'ın idaresine Osmanlı merkez yönetimi tarafından “beylerbeyi” veya “emirü'l-ümerâ” adı verilen bir yönetici atanmaktaydı.

Mehmed Ali Paşa dönemiyle birlikte ortaya çıkan modernleşme hareketi Osmanlı Devleti'ni geride bırakarak devam etmiştir. Modern bir ordunun kurulması, matbaanın faaliyete geçirilmesi, fabrikalar açılması gibi daha birçok ilerleme Mısır'ı Osmanlı Devleti'nin modernleşme yolunda ilk ciddi adımları atan eyaleti konumuna getirmiştir. Hukuk alanında da Mehmed Ali Paşa döneminden başlayarak XIX. Yüzyılın büyük bir kısmında modernleşme çalışmaları sürmüştür. Tanzimat Fermanı'nın modern bir hukuk sistemine duyulan ihtiyacı karşılamaya çalıştığı göz önünde bulundurulursa Mısır'daki kanunlaştırma faaliyetlerinin, modern mahkemeler kurulmasına yönelik faaliyetlerin önemi daha iyi anlaşılır.

İlk hukukî düzenleme Mehmed Ali Paşa zamanında 1837 yılında yürürlüğe giren ve “Siyasetnâme” olarak da bilinen kanundur. Bu türden genel kanunî düzenlemenin diğer bir örneği ise 1844 tarihli Ceza Kanunu'dur (Kanunu'l-Müntehabât). 1849 tarihinde yayımlanan Ceza Kanunu da önemli ölçüde bir önceki kanunun hükümlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır (Ceylan, 2008: 5).

Ceza hukukuna yönelik yoğun çalışmalar yapılmıştır, bu toplumda ve devlet hayatında asayiş sağlamaya yönelik. Genel olarak Osmanlı Devleti'nin ve özelde Mısır Eyaleti yöneticilerinin bu konuya önem atfetmelerinin sebebi budur. Kişinin intikam alma duygusunun kanun yoluyla kontrol altına alınması bir zorunluluktur. Aksi söz konusu olduğunda devlet ve toplum hayatının büyük bir kaosa sürüklenmesi kaçınılmaz olur. Bu ise devletin meşruiyetini ortadan kaldırır.

Ceza, mücazat, mükâfat, bir amele dengi ile karşılıklıta bulunmak demektir. Ceza, devlet tarafından suç işleyen insana çektilen elem ve ıstıraptır. Ceza, muaheze yargısının somutlaşmış ifadesidir. Kanuni Kanunnamesi'nde “*eğer bir kimse adam öldürse yerine kıyas edeler. Affolunsa 400 akçe cürm alına*” denmektedir (Akman, 2004: 164). Ayrıca yaralama suçunun cezası olarak uzuv kıyası geçmektedir (Avcı, 2016: 640). Kıyas cezası cinayetlere mahsus bir cezadır. Kıyas, Kâmus- ı Türkî'de “*katilin katli ve cârihin cerhi cezâ-i şer'isi: maktulün vereseşi kıyas istiyorlar, kâtili kıyas etdiler*” şeklinde yer almaktadır (Şemsettin Sami, 2015). Katili maktûl mukabilinde öldürmek bir kıyastır. *Kıyas* bazı kaynaklarda “suç ile ceza” arasındaki bir eşitlik, “cinayette ödeşmek” ve “müsavat” mânâsındadır (Aksın, 2022).

Hukukta kıyas, kasten işlenen adam öldürme veya müessir fiil (yaralama) suçunun fâilinin işlediği fiil cinsinden ve ona denk bir ceza ile cezalandırılmasını, fıkıhtaki teknik kullanımıyla kasten öldürdüğü kişiye karşılık fâilin öldürülmesini, kasten işlediği müessir fiil sonucu mağdurda bedenî-fizikî zarar meydana getiren kimsenin benzeri şekilde cezalandırılmasını ifade eder. İslam hukuku ve örfi hukuktan beslenen Osmanlı hukuk sistemi içerisinde kıyas uygulamaları İslam hukukuna dayanılarak uygulanmıştır. İslâm ceza

hukukunda kısasla ilgili hukukî mevzuatın kaynağını Kur'an ve Sünnet oluşturmaktadır. Kur'an ve Sünnet'te haksız yere adam öldürme büyük günah sayılarak yasaklanmıştır. Ahlâkî ve uhrevî sorumluluğunun yanında (en-Nisâ 4/93; el-Mâide 5/32; el-En'âm 6/151; el-İsrâ 17/33; Buhârî, "Diyât", 1-2) maddî-dünyevî ceza olmak üzere bu tür kasıtlı fiillerin karşılığı kisas olduğu (el-Bakara 2/178-179), adam öldürmede maktulün velisine kısası isteme yetkisi verildiği (el-İsrâ 17/33), maktulün velisinin kâtili affetmesi halinde (el-Bakara 2/178) veya hatâen adam öldürmelerde (en-Nisâ 4/92) diyet ödeneceği ifade edilmiştir. İslâm'ın klasik öğretisinde kısas, hayat hakkını güvence altına almaya yönelik bir müeyyidedir. Kısas için yetkili mahkemenin kararı ve kamu görevlilerinin sorumluluğunda infaz zorunlu görülerek ferdî hak arama (ihkāk-ı hak) yolu kapatılmıştır (Dağcı, 2022).

Cezalandırma, medeni toplumlarda devletin tekelindeki bir yetkidir (Maksuti, 1937: 185). *1267/1851 Tarihli Kanun-i Cedid*, "Şer'i Şerifin can mal emniyeti ve ırz-namus muhafazası hakkındaki emirleri, yani zamanın değişmesi ile değişmeyen ve sarsılmayan esasları ortaya koymuştur (Akgündüz, 1987).

İslam ceza hukukunda had, kısas ve tazir suçları ayrımı net bir şekilde yapılmıştır. Bunun içerisinde kısas suçları olarak adam öldürme, müessir fiil suçları bulunmaktadır. Had ve kısas suçlarının cezaları belirli ve sabittir. Hakimin takdir yetkisi yoktur. Bu suçlarda hafifletici sebepler göz önünde bulundurulmaz. Kısas suçlarında ayrıca zaman aşımı da geçerli değildir. Mağdurun yakınları suçluyu affederse ceza ya tamamen düşer ya da şekli değişir. Bu durumda devletin cezalandırma yetkisi devreye girer (Akman, 2004: 24-25).

1. Abbas Paşa'nın Kısas Uygulama Yetkisini Edinme Israrı

Osmanlı Devleti ile Abbas Paşa arasındaki ilişkiler, yukarıda değinildiği üzere Tanzimat Fermanı hükümlerinin Mısır'da hayata geçirilmesi sürecine denk gelmiştir. Bazı hükümlerin uygulanması Abbas Paşa için otorite ve yetki kaybı anlamını taşımaktaydı. Özellikle idam yetkisinin kendisine verilmemiş olması Abbas Paşa'yı ısrarlı bir mücadele içine sokmuştu. Mehmed Ali Paşa'nın bu yetkiyi kullanmış olması, kendisinden ise bu yetkinin alınması Mısır'da Osmanlı Devleti etkisinin artırılmak istenmesinin bir örneğiydi. Söz konusu yetkiyi edinebilmek için yaptığı müracaatlara başlangıçta Osmanlı Devleti tarafından verilen cevap, bu konuda yapılan istişareler neticesinde net bir şekilde reddetmek olmuştu. "*kısas yetkisinin devredilmesinin kabul edilir şey olmadığı*" ifade edilmekteydi (BOA, HR. SYS. 966-13.).

Öte yandan da Babıâli, sadaret müsteşarı Fuat Efendi'yi konunun tahkiki, görüşülmesi ve Abbas Paşa'nın kısas yetkisinin Devlet-i Âliye'de kalmasının gerekçeleri anlatılarak iknası ya da ısrarına son vermesinin sağlanması için Mısır'a göndermiştir. Fuad Efendi sadaret müsteşarıydı. "Sadrazam Reşid Paşa tarafından hem Tanzimat'ın uygulanması hem de miras meselesini halletmek üzere Mısır'a gönderilen Fuad Efendi yine Cevdet Efendi'yi de yanına alarak 6 Nisan 1852'de Mısır'a vardı. Burada üç buçuk ay kadar kalarak Mısır'ın 60.000 kese olan yıllık vergisini Mısır Valisi Abbas Paşa ile anlaşarak 80.000 keseye çıkartmayı başardı. Bu hizmeti padişah tarafından takdir edilmiş olmalı ki Mısır'dan dönüşünde Âlî Paşa'nın sadârete geçişinden hemen sonra Hariciye Nâzırlığı'na getirildi (9 Ağustos 1852) (<https://islamansiklopedisi.org.tr/fuad-pasa-kececizade> (05.10.2024)). Yapılan görüşmelerde Abbas Paşa, kendi yetki ve otoritesi için ve özel olarak Mısır'ın Osmanlı ülkesindeki özel yeri göz önünde bulundurularak bazı maddelerin eklenmesini istemiştir. Mısır gerçekten de siyasi ve iktisadi bakımdan Osmanlı Devleti'nin diğer eyaletlerinden daha stratejik bir konuma sahipti. Zengin bir gelir kaynağı, asker kaynağı olmakla birlikte merkezi otoriteyi de tehdit eden, Batılı devletlerin kontrol zemini bulmaya çalıştıkları bir alandı. Bunun yanı sıra Abbas Paşa, Mehmed Ali Paşa'nın Batılılaşma politikalarına sıcak bakmayan gelenekçi bir valiydi. Fakat yetkilerini genişletmek ve merkezden bağımsız politikalar izlemek noktasında aynı yolu takip etmekteydi. Yerini sağlamlaştırmak için kendisine rakip olan aile üyelerini ve oluşumları

da kontrol altına alması gerekmektedir. Bu sebeple her iki açıdan da kıyas hakkı önem taşımaktaydı. Dolayısıyla kendisine muhalefet edenlerin cezalandırılmaları, siyaseten katl maddesini uygulama hakkını talep etmekteydi (BOA. İ. MTZ. 05, 16-529; BOA. A. AMD. 36-47).

Fuad Efendi (Paşa)'nın yaptığı görüşmelerde Abbas Paşa Sultan'a olan bağlılığını, Osmanlı Devleti'nin hukukuna halel getirmek niyetinin olmadığını aksine mazhar olduğu lütuf ve ihsanlardan duyduğu memnuniyeti dile getirmekteydi. Osmanlı yönetimi, Mehmed Ali ve İbrahim Paşaların Batılı güçleri arkalarına alarak izledikleri politikalardan sonra Abbas Paşa'nın tutumu ve kişiliği nedeniyle memnuniyet duymuştur. Abbas Paşa diplomatik dili ustalıkla kullanarak her seferinde minnetini ve sadakatini ifade etmekteydi; "... *bende -i kemineleri çerâğ-ı hassı hazreti mülkdâri olduğumla iftihâr ettiğim misüllü fâriza-i sıdk-ı ubûdiyetim veçhile dâima âmâl -i mülûkiyet isti'mâl-i âcizânem dahi min gayri istihkak sâye-i seniye-i velinimetde idâresi...*" gibi ve buna buna benzer girizgahlardan sonra *uhdesinde bulunan* Mısır eyaletini sultanın şanına uygun biçimde güvenilir kılmak ve asayişini sağlamak amacını vurgulamaktaydı. Bugüne kadar kendisine verilen görev ve yapılan iltifatlara layık olmak, daha fazla hizmet fırsatı bulmaktan başka bir isteği olmadığını gerek Fuad Paşa'ya gerek başka görüşme ve yazışmalarda dile getirmekteydi. Devamında ise elinden alınan yetkinin bölgede asayiş ve güvenliği tehdit edebilecek gelişmelere yol açması endişesini göstermekteydi; (Buraya bir şeyler yazılmalı) "... *hazret-i şâhânede nâil olduğum ve her şeyden büyük bildiğim 'ubûdiyet ve rıket hazreti pâdişahi şerefinden ziyâde bir şeye nâil olmak maksadından neş'et etmeyip bilhassa medâr-ı idâre-i memleket olan hüsn-i 'itimâd-ı cenâb-ı pâdişâhinin birden bire üzerimden refîyle ... hükümet-i seniye-i hazret-i mülûkâneye halel gelmesi korkusundan zuhûr etmiş olduğuna ve mesele-i kısısiyede maktulün varisi olmayub dem ve diyeti cânib-i cenâb-ı âli hilâfet penâhiye 'âid olarak bunun vukû'u takdirde tedkikât-ı şer'îyye ve kanûniyeyi... ilâm-ı şer'î ve mazbatasının ol cânib-i 'âliye takdimiyle bil'istizân şeref sûdûr buyurulacak irâde-i kerâmet ifâde-i cenâb-ı hilâfet penâhi muktezâ-i 'âlisi üzere icrâya heman şimdiden mübâderet ederim Ve mesele-i hukuk-ı mahsusa dairesinde bulunduğu yani maktulün veresi olub taleb-i kıyasda olduğu hâlde bunun dahi vaktinde icrâsı şimdiden dest-i bendegânemden çıktığı sûretde çünkü iki seneye karib müddetten beru zuhûra gelen kâl-ü kıyl münâsebetiyle ve husûsiyle bir tebdil usûl vukû'a geleceği hasebiyle eyâletin etraf ve eknafından ...beyân bir tarafda mütemekkin ve amed şüd eden ecnası muhtelif adamlar hakikat ve meziyet ve keyfiyet vakıf ve agah olamayarak bundan dolayı şımarıp türlü türlü kabahat ve şekavete ve katl -i nefis fiili kerihesine cür'et ve cesâret eyleyecekleri rehin-i bidâhet olduğundan ve murâd ve maksad-ı 'abidânem...*" ısrarının sebebi bu güzide bölgenin emniyetini sağlamak meydana gelebilecek her türlü ahlaksızlığın önüne geçmek, gerek hac kafilelerinin gerek diğer yolcuların bir tehlikeye maruz kalmadan seyahatlerini sağlamaktır. Bunun için de yetkinin neden gerektiği ve nasıl uygulayacağı hakkında şu şekilde bilgi vermektedir: "... *yetmiş beş senesi gayetine kadar ... icrasına ruhsat-ı seniye inâyet ve ihsân buyurulmasını hak pâyi ihsân fermâ-i hazreti mülûkâneden te'mim ve istirhâm eylerim ve bu müddet hitâmına kadar şimdiye değin tekevvin eden kıylu kal ve arâcîf bertaraf olacağından ve refte refte sâbıkı misüllü herkesi 'itimâd ve emniyet hâsıl olması me'mûl idüğünden yetmiş altı senesi ibtidârından itibaren vârisi bulunan maktullerin dahi nizâmi veçhile tahkikat ve tedkikât-ı şer'îyye ve kanûniyesini hâvi olan 'ilâm-ı şer'î ve mazbatasının derbar -ı şevketkarara bit takdim bunların dahi icra ve te'dibâtı arz ce istizân olunacağı derkâr ve bu müddet içinde buraca hükümler icrâ olunmuş olan kıyasın ilâm-ı şer'îsiyle ilmühâberi dahi icrası akâbinde takdim eyleyeceğim aşıkardır...*" Ayrıca Vali'nin Mısır'da siyaseten katl meselesi ile ilgili olarak eklenmesini istediği bir takım hususlar da olmuştur. Fesat ve isyan suçunu işleyenlere Kanun-u cedide göre (birinci fasıl altıncı madde) siyaseten katl ve idam hükmü verilmiştir. Çünkü bu suçlar hem toplum hayatını, hem kişi hak ve emniyetini hem devletin varlığını tehdit ettiğinden cezası caydırıcı olmak zorundadır. Ancak Abbas Paşa öteden

beri Mısır'da bu suçlulara idam yerine limana sürgün kürek cezası verildiğini belirtmiştir. Dolayısıyla Padişahın merhametinin de bir göstergesi olarak on seneden on beş seneye kadar liman veya bir başka yerde nefy ile cezalandırılmaları hususunun kanunname-i cedide eklenmesini istemiştir. İsteği uygun bulunur ve gerçekleşirse “... ve iş bu istidâ-i kemterânem karin-i kabûl ile müsâade-i âli inâyet ve ihsân buyurulduğu halde nüfûz ve ‘itibâr -ı çakerânem kemâkân bâki kalarak memleket cenâb -ı cihânâninin hüsn-ü idâresinin peyder pey rûyet ve tesviyesiyle hakpâyî hümayûn -ı şâhâneye emel ve arzusunda olduğum büyük hizmetlerin ifâ ve edâsıyla inşaallah teala rızâ-i meâli irtizâ-i hazret şehinşâhinin tahsiline sarf-ı mukadderat ederim” diyerek Sultan’a daha büyük hizmetler etmek için elinden gelen gayreti gösterme arzusunda olduğunu ifade etmektedir. Abbas Paşa’nın mektubu ve kendisiyle görüşmeye gönderilmiş olan sadaret müsteşarı Fuad Paşa’nın tahriratı meclis-i mahsusda görüşülmüştür. Burada kısas emri ikiye taksim olunmuş veresi olmaya maktulün davası saltanat-ı seniyeeye ait olduğundan katilin kısasen idamı ya da kısastan affı için beytûlmala kendisinden diyet alınması gerekmektedir. Yazışmalardan anlaşılmaktadır ki Mısır’da Abbas Paşa dönemine kadar ahkam-ı kısasiyenin haricinde idam gerçekleşmemiştir. Kanunen ve siyaseten suçlu, katle bedel liman tabir olunan kürek cezasına çarptırılmıştır. Bu müebbet ceza, Kavânin-i Devlet-i ‘Aliye’de olmadığından suçlunun 10-15 sene kadar müddetle kürekte kalması uygun görülmüştür. Ancak “... maktûlün veresi olup da kısas talebinde bulundukları halde lâhak olacak hükm-i şer‘iyye mutazammın taraf-ı şer‘i şerifden verilecek ‘ilâmın icrâ-i hükmü maddesinde sarf ve bunu dahi hükm-i şer‘iyye lede’l ‘icrâ mazbata ve ‘ilâmını bu tarafa takdim etmeleri kaydıyla tahdid eylemiş olduğu ... başka türlü tesviye-i maslahat kâbil olmayacağı anlaşılmış olmasından neş‘et eylediği meal-i iş‘ârdan istinbât olunub ... bu sûretin husûlü ve yalnız verese-i maktûle âid olan hukûk-ı şer‘iyyenin icrâ-i ahkâmına bir ruhsat-ı muvakkata ile savuşturulması merkez kabulde görünecek şey olup...” şeklinde görüş bildirilmiştir. Hatta Abbas Paşa’nın “...elli yedi bin altı yüz bu kadar kese ödeme ile sadâkat ve dirâyet-i mücribesine bir delil-i cedid daha göstermiş olduğu...” ifade edilmiştir. Meseleye bu şekilde yaklaşmak büyük oranda çözüm sağlıyor gibi görünmekle birlikte şahsi hukuku ilgilendiren kısmında geçici bir yetki verilecek olursa bu Devlet-i Âliyye için bir fedakarlık anlamına geleceği mülahaza edilmiştir. Dolayısıyla Devletin yetki alanına giren bir konuda fedakarlık yapılamayacağı açıktır. Abbas Paşa’ya ısrarı karşısında açıkça devletin tavrının belirtilmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Kendisine tanınan yetkinin belli bir süre ile sınırlı olması söz konusuydu. Paşa’nın “... iki seneden ziyade olamayacağı dahi irâd ve beyân olunarak bunun üzerine düşünüp taşınarak seri‘an cevap vermeleri ifâde olunmuş ve sonra bir yanlışlık olmamak için kısasen idâmı yâhut afvı cânib -i ‘uhde-i hilâfet-i ‘uzmaya ‘âid olan şehâsi hakkında tertib edecek hükm-i şer‘inin ve siyâseten idâmına lüzûm görünen şahsın mecâzât-ı kanûniyesinin icrâsı ilâm-ı şer‘i ve mazbatalarının takdimiyle istizân olunarak şeref sudur buyurulacak irâde-i seniye-i hazreti mülûkâne muktezâ-i ‘âlisinin infâz olunması ve yalnız hukuk-ı şahsiye-i kısasın tedkikât -ı şer‘iye ve kanûniyesi bade’l icrâ yapılacak mazbata ve ilâm-ı şer‘i hükümleri iki sene müddet kendisi tarafından icrâ ile yine ilâm ve mazbatalarının takdim kılınması ve işbu müsa‘ade-i muvakkata ihsân buyurulur ise Tanzimât-ı hayriyenin icrâsına dâir olan fermân-ı âlide bundan bahs olunamayacağından emirnâme-i sâmi ile beyân kılınacağı keyfiyatı müzekkere sûretinde bir kağıda yazılıb kendisine gönderilmiş idi...” anlaşılabacağı üzere görüşmeler neticesinde Valiye bildirilen neticeye cevap vermesi beklenmiştir. Daha önce bahsedildiği üzere Mısır kanunnamesinde siyaseten idam yerine kürek cezası vardı. Tanzimat’ın Mısır’da uygulanması görüşmelerinde Mısırlı memurlar bu maddenin gerekliliğinden bahsetmişlerdi. Nihayet siyaseten idamın tamamen kaldırılmasıyla kendisine verilen yetkiyi çok küçük bulmuştur. Bu sebeple yetkinin hiç değilse daimi olarak tanınması konusunda ısrara devam etmiştir. Fuad paşa ve Abbas Paşa’nın görüşmeleri neticesinde bu geçici müsaadenin “...yetmiş beş senesi ahirine kadar..” olmasını ve maksadını “...nizâmât-ı cedidenin vaz‘ı esnâsında zâbiten memleketin vikâyesi olup eğer maslahat her ne vakt buna

lüzum görünmez ise vakt-i meşrûttan evvel terkine müte'ahhid..." şeklinde açıklayarak ısrarında devam etmiştir. Fuad Paşa iknaya mavaffak olmamıştır. Fuad Paşa bu işte istenilen neticeyi elde edememekten çok rahatsız olmuş ve kendisini de savunmak durumunda kalmıştır. Kendisi Sultan'ın "...mukaddese-i cenâb-ı hilâfetpenâhi dünyada en büyük şey olduğu cihetle canından geçüb bundan geçmemek lazım geleceğini ve muvakkaten bile bu bâbda bir müsâ'ade istenilmeyeceğinden..." bahsetmiştir. Fuad Paşa görüşmelerde geniş bir yetkiye sahipse de "...memâlik-i mahrûse-i hazreti pâdişâhinin her bir tarafında hükümet-i mahliyenin nüfûzu zâbite-i memleketin rûhu makâmında olub ve fakat bu hukûk-ı seniye-i hazreti şehinşâhiye ta'arruz ile olmayub yalnız taraf-ı eşref hazreti pâdişâhiden iktibâs olunan envâr-ı tevcihât-ı seniyye ile hâsıl olacağı bâ istibâh olduğundan.." sözleri, Vali'ye geniş yetki vermenin merkezi otoriteyi zarara sokacak bir sonuç doğuracağı yönündedir. Mısır'ın hassas konumu nedeniyle Vali'nin ileri sürdüğü gerekçeler hakkında fikir edinebilmek için yaptığı tahkikatlarda ise özellikle korkudan kimsenin doğru düzgün bir bilgi vermediğini görmüştür. Mısır, Hindistan'a geçiş yolu olduğu için bölgede yoğun bir yolcu, tüccar ve eşya trafiği bulunmaktaydı. Böyle bir bölgede Sultan'ın otoritesine gelecek zararın boyutları daha evvel tecrübe edilmişti. Bununla birlikte Vali, İngilizlerden destek alarak onları işe karıştırabilirdi. Fuad Paşa bu tehlikenin de göz ardı edilmeyecek surette bir çözüme ulaşması için gayret etmekteydi. Nitekim Fuad Paşa'nın Mısır'a vardığı dönemde İngiliz Konsolos Murrey de gelmişlerdir. Ancak Abbas Paşa'nın İngiliz konsolos ya da diğer konsoloslarla kendisine destek olmaları hususunu dile getirmesine dair şu sözleri söylemiştir: "...vâli müşârileyh hazretleri dahi vukû'u bulan ifâdâtında hiç oralardan bahs etmeyüb hatta taraf-ı kemterânemden ceryân-ı kelâm ile kendisinin umûm konsolosları dâvet ile kullanmış olduğu lisâna dair sitem ve belki serzeniş ile bazı şeyler söyledikde ol bâbda itirâf-ı kusur ederek taleb-i afdan başka diyeceği bir şey olmadığını ve ecnebiye mürâcâ'atdan nedâmetini imâ ile maslahatı oralardan kurtarıp niyâz-ı mahsûs sûretine koyduğunu beyân eylemiş olduğundan ve bu zâhiren olsun ecnebler söze karışdırılmamış olduğu halde maslahata bir sûret verilmekde daha ziyâde mutazammın görülmesiyle müsaade-i muvakkata yoluna gidilmek sureti mücerred işbu mütalââtdan neş'et eylemiştir..." (BOA. İ..MTZ.(05) 15-504 H-23-07-1268).

Mısır'da valinin uyması istenen kurallar, asayiş ve huzurun temini, Sultan'ın otoritesini sağlamlaştırmak noktasında şu şekildedir: *"Ekser nâsa muâmelât -ı hasene ve iltifât celb -ı kulûbi mûcib olacağı ... eyâlet-i Mısıryede bulunan gerek müslim ve gerek Hristiyan velhâsıl ehl-i ırz olan her sınıf tebaa haklarında mu'amele-i lütfiye gösterilerek metbu'u saltanat-ı seniyyeye berkemâl olan sadakat ve muhabbet-i kalbilerinin dâima tekid-i tezyidiyle kâffe-i sınıf tebaa haklarında mebzûl ve meşmûl olan merâhim ve eşfâk-ı seniye hazreti şâhânenin ifâ-yı teşkirine cümleyi tergib ve vali-i mısır hazretlerine inkıyâd ve mütavaat-ı لازمelerinin teyidine dahi say' ve gayret kılın"*

Burada Tanzimat Fermanı'nın bütün tebaanın eşit kabul edilmesi ve bir anlamda Gayrimüslim tebaanın hoşnut edilmesi amacı açıkça görülmektedir. Tanzimat Fermanı merkezi otoriteyi güçlü kılmak adına yeni düzen getirmekteydi, her idari birimde ve her eyalette fermanın hükümlerinin uygulanması tabii ki yöneticilere düşmekteydi. Mısır'da Abbas Paşa'nın valiliği Tanzimat döneminin yeni uygulamaları içerisinde bir yetki kargaşasının adeta örneği idi. Abbas Paşa'nın ısrarlı yetki istekleri bir tarafa, merkezi hükümetin istekleri daha kontrolcü bir anlayışa işaret etmekteydi. Nitekim Kanun-ı Cedid'de valinin yetkileri de belirlenmişti.

"Ecnebi memûrlarının usûl-i ticârete dâir vâki olacak ifâde ve iltimasları bundan akdem tabii ve teşmil ile bi'l cümle memûrin tarafına birer nüshası gönderilmiş olan risâle-i ahdiyyeye tatbikan icrâ olunub bunlardan başka kâide-i mer'îye-i düveliyeye is'âfi mümkün olamayan ve icrâsında mahzûr mütâlâ'a olunan ifâdâtın icrâsına mecbûriyet olmadığı cihetle icâbına göre

lâyıkıyla dostâne cevâb itâsıyla mühim olan maslahat Vali-i Mısır hazretleri tarafından atebe-i ulyâ-i saltanat seniyeve bildirile”

Bundan böyle Mısır’da yabancı tüccar ve ticarete dair her uygulama önceden belirlenmiş kurallara göre gerçekleşecek, mahzurlu bir durum olduğunda ise ilişkileri bozmayacak şekilde uygun bir dille cevap verilmesi merkezin olan bitenler hakkında bilgilendirilmesi istenecektir.

“Bila istisnâ tebaa-i Devlet-i Âliye’den olanların metbu’u şer’isi olan Devlet-i Âliye ve vali ve memûrin aleyhine iyka-ı fitneye cesâret ve katl-i nefse cür’et misüllü bir hareket vuku’u bulub da şer’an ve kanûnen ve ‘alenen ve tahkikât-ı lâzime ve tedkikât -ı mukteziye ile kerrâren ve merrâren davası görölerek ... kasd vukû’unda bizzat etsün veya etdirsün her kim olur ise olsun hakkında kısas ve hükm-i şer’i icrâ oluna velev ol maktûlün vereseşi diyet ‘ahzıyla râzı olmak veyâhud ol katili bütün bütün afv etmek sûretinde olsalar bile işbu idâm madde-i kabihesine cesâret iden memur beher hal siyâseten ve nizâmen idam kılına velhasıl işbu katl-i nefis maddesinde büyük ve küçük müsâvi tutula... Say- i bil fesâd olanlar iki nev’ sûretten hâli olmayub birisi kavlen diğeri fiilen olacağından mesela bir adam bir takım adamları celb ile Devlet-i Âliye ve vâli ve memûrine karşı kavânin ve nizâmâta mugâyir harekâta tergib ederek ittifak etdikleri fesadlu sözlerinden ve birbirleriyle veyâhud başlarıyla olan mekâtibelerinden veyâhud ef’al-i kabihellerinden husûle gelecek semerenin taksimine dâir beynlerinde olan mukâvele ve mu’ahedelerinden tebeyyün ederek kaziye-i bil muhâkeme müsbet olur ise fesâdinin derecesine göre bir seneden beş seneye kadar vaz-ı kürek ve pranga bend ola...” Bu kaideler hangi durumlarda kısasın yerine başka bir cezanın konulamayacağını, hangi durumlarda kısas idam cezası uygulanması gerektiğini anlatmaktadır. Tüm bunları uygulamak ve denetlemek noktasında görevli kılınanlar başta vali olmak üzere eyalet yöneticileridir; *“Taraf-ı eşref hazret-i şâhânenen mevzu’u cem’iye kavânin-i müessese ve kâffe-i eyâletde mevcûd olan mecâlis-i kebirenin muhafazasına meclis-i vâlâ-yı ahkâm-ı adliye memur buyurulmuş olduğu misüllü Mısır’da dahi vâli bulunan zât ile meclis-i ahkâm-ı Mısriye taraf-ı saltanat-ı seniyeden vaz’ ve tesis buyurulmuş olan nizâmâtın muhâfaza ve ‘icrâsına memur oldukları...”* (BOA. İ..MTZ.(05) 15-504 H-23-07-1268).

Abbas Paşa’nın, atalarına nazaran yönetimde daha muhafazakar bir tutum sergilediğinden bahsedilmişti. Onun, Batılıların Mısır’da yayılmasına hoş bakmayışı Osmanlı merkezini ümitlendirmekteydi. Fakat aslında Abbas Paşa zamanında izlenen politikalar bir Mısırlı elit sınıfın temellerini atmış olacak ve ilerleyen yıllarda yaşanacak gelişmelerde rol oynayacaktı. Vali’nin daha az batı yanlısı tutumu Osmanlı merkez hükümetinin umduğu sonuçları yani merkeze çok daha bağlı bir Mısır’ı doğurmayacaktı. Bu süreçte Mısır’ın danışma organları etkili yasama organlarına dönüşmüş ve şer’i mahkemelerin alanına giren yeni mahkemeler kurulmuştu. Yürütme organları da daha büyük sorumluluklar üstlenmiş, vakıflar ve demiryollarının idaresi ise Mısır hükümetini daha fonksiyonel hale getirmiştir. Avrupa’da eğitim görmüş olan Mısırlı mühendisler önemli devlet görevlerine atanmıştır. Mehmed Ali Paşa zamanında istihdam edilen Fransızlar görevden alınmışlardır. Böylece az evvel işaret edildiği üzere genç Mısırlılar giderek daha kritik bir konum kazanmışlardır. Bundan sonra ise hanedanı güçlendirmek, Mısırlılık bilincini sağlamlaştırmak için ülkenin tarihi mirasını korumak ve Arapça konuşmak gibi bir dizi önlemler almıştır (Holt, 1960: 190-200).

Başlangıçta Abbas Paşa, Avrupa etkisini azaltmak için de Osmanlı Devleti ile daha yakın ilişkiler kurmaya yönelmiş ancak Osmanlı hükümeti bölgede otoritesini yeniden tesis etmek için bunu bir fırsat olarak görmüştü. Bu noktada çıkan anlaşmazlığın önemli bir göstergesi, söz konusu “kısas” hükmünün uygulanması yetkisi olmuştu.

Mesele, Devleti Âliye’nin 1851 Osmanlı Ceza Kanunu’nu Mısır’a uygulama isteği ve özellikle katillerin padişah onayı olmadan idam edilmemesini öngören şartıydı. Mehmed Ali

Paşa'nın bu yetkiyi kullandığı bilinmektedir. Hal böyleyken Abbas Paşa'nın yetkisini, vekaletini kısıtlamak demek olan bu girişim, ailesi ile de iktidar mücadelesi yaşayan Abbas Paşa'yı zor bir duruma sokmaktaydı. Bu durumdan kurtulmak ancak Osmanlı Hükümeti'ni Mısır'da çıkabilecek kargaşaya, yolcuların can güvenliğinin tehlikeye atılmış olacağına, asilerin cesaretlenerek halkı yerinden edeceğine inandırmaktan geçmekteydi. Vali, diplomatik bir dille merkez hükümetin neredeyse kendisine minnet duyması gerektiğini ima etmekteydi. Bahsettiği ihtimallerin bir kısmını şöyle ifade etmekteydi: "... emniyet ve 'itimâd ve tevcihâtı mübeyyin çâkeri keminelerine ihsân buyurulmayub mahrum edildiğimi ahâli ve sâiri zâhib olmalarıyla fikr-i maksadın 'acizlerine ziyâdesiyle kuvvet ve cesâret gelerek bütün bütün şımarub maksadları üzerime cebr ile öte beride ... ve cebel-i tûr cânibine seyâhat ve ticâret tarikiyle Said ve Asvan vesileleriyle bilâd-i Sudan ... Darfur ve Kordufan taraflarına âmedşüd iden ecnebi tâifelerini ve sâirini katl ve idâmına cür'et edecekleri virde-i ahâleden irtikâb-ı cürüm ve fazihe edenler urban ve kabâil taraflarına savuşub rezâlet eyleyecekleri ve urban-ı belide dehâlet kaziyesi ne derece ehem ve mültezim-i umûrdan olub kendülerine dehâlet eden mücrimleri hüsn-i hâl ile teslim etmeyüb ikide bir de bundan dolayı mukâvemet olunur ise an be an ... zâlim ve mazlûm ne kadar adamlar telef ve cerh olacağı ve böylelikle rabt ve emniyet-i hâzire pek az vakt zarfında telef ve hebâ ile mülk-ü hazret-i şâhâne ve dūcâr-ı harâb ve hasar olacağı âşikâr olduğuna binâen her veçhile zâbit ve muhâfaza-i eyâlete hâlel ve noksan gelmemek için işbu imtiyâz uhde-i 'acizâneme ihâle ve ibkâsını iltimas ve istirhâm etmişdim. Bilhassa hâşâ ... nâ hak yere kimesne hakkında zulüm veya idâm fiili kerihesine teâdi olmadığı misüllü bunu hiçbir vakitte tecdiz ve kabul eylemem tahrirat ve irade-i düsturilerinde idâmına hükm-i şer'î ve kanûni ... olarak icrâ-i mücâzât olunacak olanların velev aradan 15 -20 gün geçecek olsa bile bundan zabite-i mülkiyeye hâlel gelmeyeceği farz olunmak ve yer mahalinde dahi eğerçi eslâf-ı izâm zamanlarında Mısır'da Tanzimât-ı Hayriye icrâ olunub da bu hususda onlara ruhsat gösterilmişken şimdi zamân-ı kemterânemde diriğ buyurulmuş olsa ... hal böyle olmayarak Tanzimât-ı Hayriye icrâsının şimdiye tesâdüfü cihetiyle medâr-ı esâsiyesinin akdemi olan kıyas maddesinin dahi birlikde cereyânı tabiiyet-i maslahatdan idüğü emir ve beyân buyurulmuş halbûki cedd-i çâkerânem merhûm Mehmed Ali Paşa'nın ibtidâi valiliği şöyle kalsın bundan 12 sene mukaddem taraf-ı bahrû'l şeref Devlet-i Âliye'den ihsân buyurulan verâset fermân-ı âlide Gülhâne Hatt-ı Humâyûnun ahkâm-ı celilesinin icrâsı musarrıh bulunduğu halde bu günde icrâsı bir yana dursun gerek merhûm mümâileyh ve gerek müteveffa İbrahim Paşa'nın müddetlerinde lafzen bile Tanzimat-ı Hayriye'yi Mısır'da ilân etmemiş oldukları muhtâc-ı târif değildir. Ve müttehemin olabilen 20 günü ziyâdece mahbusda kalmaklığının mânâ-i hakikisinden ahâli ve urban ve kabail olarak sabıkı misüllü asla ihzâz eylemeyecekleri ve bir mücrimin dâvâsı tahkik olunmak üzere habse kaldırıldığı anda ziraat ve ... hayvanlarını ve işgâl ve if'â i zarûriye-i 'umûmiyeyi terk birle dâvâ hitâmına değin ol mütehekkimin akraba ve ta'allûkâtı ehl-i iyâline varıncaya öte beruye dolaşacakları ve bu keyfiyet ve mezkûr müttehemin karyesi ahâlisine bile sirâyet ederek firâr eyleyecekleri melâbesesiyle emvâl-i matlûbenin vakt ve zamanıyla tamamen istihsâline ve zabite-i mülkiyeye hâlel ve ziyan iras edeceği âzâde-i kayd- ı tavsîfidir..." kendisinin Sultan'a samimiyetle bağlı olduğunu ve Tanzimat Fermanı'nın esasını oluşturan can, mal ve ırz güvenliği maddesinin Mısır'da uygulanması için elinden geleni yapacağını ifade etmiştir. Hatta bunun delili olarak Mısır ordusunun kıyafetinin nihayet kendisi tarafından Derâliye'de bulunan asker ile aynı hale getirildiğini, Veraset Fermanı'nda bulunup o güne kadar uygulanmayan bazı şartların yine kendisi tarafından uygulandığını ifade etmiştir. Tekraren isteğini "...huzûr ve âsâyişi temin için sükûnet peydâ etmek ve mülk-i hazret-i hilâfetpenâhi her veçhile muhâfaza ve siyânet kılınarak ihlâl ve harâbiyetden vâreste ve âzâde olmak üzere imtiyâz -ı kıyas kemâkân 'uhde-i çâkerâneme tefviz ve ibkâ veyâhud sekiz on sene müddetle ihsân ve itâ olunmasına inâyet ve ihsân buyurulması... (BOA. HR. SYS. 966-11 M. 24 01. 1852)" sözleriyle dile getirmiştir.

Devleti Aliye ise; “*kısas maddesinde talep olunan müsââde hukûk-ı mahsûse ve mukaddese hilâfet-i ‘uzmâdan olduğu bütün cihânın ma ‘rûf ve ma ‘lûmu olduğundan redd-i sarih -i ‘aleni vuku‘unda hiç kimsenin bir diyeceği olamaz..*” sözleriyle Sultan’ın, Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesi olarak adalet ve mukaddes hukuku sağlamak hakkının ancak kendisinde olduğu ve bunun sorgulanamazlığına işaret etmekteydi (BOA. İ..MTZ.(05) 15-504 H-23-07-1268).”

Oysa aslında Tanzimat Fermanı ile modern bir hukuk sistemine de geçiş yapılmaktaydı. Mevcut hukuk yapısının değişen zamanın ihtiyaçlarına cevap vermede yetersiz kaldığı bir gerçektir. Artık değiştirilemez tanrısal hukukun yerini tartışılabilir bir sistem almaktaydı. Söz konusu yetkinin de bir tartışma konusuna dönüşmüş olması üstelik bu zorlu bir mücadelenin ardından Abbas Paşa’nın zaferle çıkması bir nevi değişimin de sonucuydu. Valinin ölüm cezalarını onaylama hakkı yeniden tesis edilmiş ve Osmanlı ceza kanunu, Mısır koşullarına uygun olarak değiştirilmiştir. Ancak, bu zaferin bedeli, Abbas Paşa’nın Büyük Britanya’nın diplomatik desteğine mecbur kalması ve Mısır’ın ilk demiryolunun inşasında İngiltere’nin söz sahibi olmasıdır. Bu ise Abbas Paşa ile Osmanlı Devleti arasında ciddi bir krize yol açmıştır (Baer, 1968: 118-119).

2. Sonuç

Göreve geldikten sonra Abbas Paşa’nın Sultan’a olan sadakati, Batı karşıtı tutumu Mehmed Ali Paşa’nın Mısır yönetiminde elde ettiği özerkliği ortadan kaldıracak algısını yaratmıştır. Abbas Paşa gerçekten gelenekçi ve muhafazakar bir kişiliktir. Ayrıca Osmanlı Devleti’ne olan bağlılığın Mısır’ı, tehlikeli bulduğu Avrupalı güçlere ve müdahalelerine karşı koruduğunun farkındaydı. Diğer taraftan Mısır’da elde edilmiş imtiyazları ve serbestiyeti kaybetmek bir yana Fransız baskısından kurtulmak için Sultan’ın gölgesinde olmak ancak yetkilerini genişletmek için gayret edecekti. Tanzimat Fermanı’nın gölgesinde bir yönetim dönemi geçiren Abbas Paşa dönemi çoğu araştırmada gözden kaçırılmış ya da silik kalmışsa da faaliyetleri, Osmanlı Devleti’nin Avrupa devletleri ile ilişkileri, dönemi anlamak bakımından önemlidir.

Osmanlı Devleti ise Abbas Paşa’nın politik tutumundan faydalanarak Mısır’da kontrolü yeniden güçlü bir şekilde sağlamak niyetindeydi. Ülkenin bu uzak ve kontrolü güç eyaletinde de Tanzimat Fermanı’nın uygulanması sağlanabilirse merkezi otorite gerçekleşebilirdi. Böylece “kısas maddesi” üzerinden başlayan mücadelede Abbas Paşa aslında bir bedel ödemek zorunda kalacağı İngiltere’nin desteğine başvurdu (Eylül 1850). İngilizlerin Hindistan ile iletişimini kolaylaştırmak için Kahire ile İskenderiye arasında bir demiryolu inşa edilmesine izin verdi. Uzun vadede bunun en zararlı sonucu bundan böyle İngiliz arabuluculuğunun vazgeçilmez hale gelmesiydi. Ölüm cezası üzerinde bir uzlaş sağlandı, onay hakkı belirli sınırlamalara tabi olarak ve yalnızca yedi yıl süreyle valiye verildi. Sonuçta Abbas Paşa Mısır’ın özerk valiliğini haleflerine başarıyla devretti (Holt, 1960: 190-200).

Değerlendirme/Evaluation:

Çift Taraflı Kör Hakemlik Sistemi
Double Blind Refereeing System

Etik Kurul İzni/ Ethics Committee Permission:

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

This study does not require ethical committee approval, as the data used were obtained from literature reviews/published sources. It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study and that all studies used are cited in the references.

Etik Bildirim/Ethics Notification: info@esosder.org

Yapay Zekâ Kullanımı /Use of Artificial Intelligence:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Çıkar Çatışması Beyanı/ Declaration of conflict of interest:

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no potential conflict of interest in this study.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

BOA. A. DVN. MHM. 7-A-98, (29 Z. 1265)
BOA, HR. SYS. 966-13.
BOA. HR. SYS. 966-11 M. 24 01. 1852
BOA. İ. MTZ. 05, 16-529, (26 M. 1269).
BOA. A. AMD. 36-47, (17 S. 1268).
BOA. İ. MTZ. 05, 15-504 (H-23-07-1268)
BOA. İ. MTZ. 05, 15-501, (19 Ca 1268).

Telif ve Tetkik Eserler

- Akgündüz, A. (Nisan 1987) “1274-1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin Hukuki Kaynakları Tatbik Şekli ve Men’-i İrtikâb Kanunnamesi”, *Belleten*, TTK, C. 51, S. 199
- Akman, M. (2004). *Osmanlı Devletinde Ceza Yargılaması*, Eren yayınevi. İstanbul
- Aksin, A. (2022, Mayıs 1). *Sultan II. Abdülhamit döneminde verilen kısas hükümlerinin değerlendirilmesi*. TTK. <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/04/01-AhmetAksin.pdf>
- Arsal, S. M. (1937), *Hukukun Umumi Esasları*, Ankara
- Avcı, M. (2016) “Osmanlı Hukukunda Cezaların Tasnifi”, *II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, s. 640.
- Baer, G. (1969), “Tanzimat in Egypt: The Penal Code,” *Studies in the Social History of Modern Egypt* Chicago – London.
- Ceylan, A. (2008) “Osmanlı Döneminde Mısır’da Hukuki Modernleşme (XIX. yüzyıl)”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S. 5
- Dağcı, Ş. (2022). *Kisas*. TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kisas>
- Holt, P. M. (1960) *Egypt and the Fertile Crescent, 1516-1922; A Political History*, Ithaca, N.Y. University Press.
- Köprülü, O. F. *Fuad Paşa, Keçecizâde*, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fuad-pasa-kececizade> (05.10.2024)
- Mehmed Süreyya (1996), *Sicill-i Osmani*, Yay. Haz. Nuri Akbayar, Aktr. Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, C. 1.
- Oestrup, J. (1978) Abbas I, *MEB. İA.*, C. 1, İstanbul.
- Şemseddin Sami (2015), *Kâmus-ı Türkî*, Nadir Eserler Kitaplığı, İstanbul.